

CZTERDZIESTOLECIE „STUDIÓW Z DZIEJÓW ROSJI I EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ”

Dnia 20 grudnia 2005 r. w Instytucie Historii PAN w Warszawie, w Sali im. Joachima Lelewela, odbył się uroczysty jubileusz z okazji czterdziestej rocznicy ukazania się pierwszego rocznika „Studiów z Dziejów ZSRR i Europy Środkowej”. Czasopismo powstało w 1965 r. jako organ Zakładu Historii ZSRR i Europy Środkowej¹. Od 1992 nosi nazwę „Studiów z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej”. Założycielem i pierwszym jego redaktorem był prof. Rafał Gerber, który również był inicjatorem powołania do życia Zakładu Historii ZSRR i Europy Środkowej i kierował jego pracami w l. 1962–1966. W l. 1966–1982 redagował „Studia...” prof. Janusz Żarnowski, a od 1983 r. prof. Piotr Lossowski.

Spotkanie rozpoczął Stanisław Bylina, dyrektor Instytutu Historii PAN, który witając zebranych gości, nie tylko przypomniał o jubileuszu „Studiów z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej”, ale także o mijającej osiemdziesiątej rocznicy urodzin prof. Piotra Lossowskiego, redaktora pisma od przeszło osiemnastu lat.

Następnie zabrał głos prof. Tadeusz Kisielewski, zwracając uwagę, że „Studia...” są w Polsce czasopismem naukowym szczególnym i jedynym tego rodzaju. Po pierwsze dlatego, że jako jedyne podejmują tak szeroko problematykę historyczną poszczególnych krajów i regionów Europy Środkowo-Wschodniej i Rosji w różnych okresach historycznych, głównie na przestrzeni XX w., ale również sięgają czasami do wieku XIX w. Omawiają problematykę stosunków między tymi krajami, a także stosunków tych krajów z innymi państwami leżącymi poza omawianym obszarem. Przeglądając 40 tomów „Studiów...”, nie sposób nie zauważyć wielkiego bogactwa informacji i zagadnień, obejmujących obszar od Bałkanów i Turcji po kraje bałtyckie i Skandynawię, od Rosji i Zakaukazia po Włochy, Wielką Brytanię i inne kraje zachodnioeuropejskie. W okresie PRL, mimo ograniczeń ideologicznych, politycznych oraz cenzuralnych, pismo podejmowało ważne z punktu widzenia naukowego tematy i dbało o wysoki ich poziom opracowania. Wraz ze zmianami w Polsce po 1989 r. redakcja w pełni wykorzystwała nowe możliwości, poszerzając pola swoich zainteresowań o zagadnienia, które wcześniej nie były dopuszczane ze względów politycznych. W sumie materiały zawarte w piśmie stanowią bardzo istotny wkład do historiografii polskiej i już zasługują na odrębną analizę historiograficzną. Po drugie — nadzwyczajność „Studiów...” wynika z faktu utrzymania przez nie ciągłości i regularności ukazywania się od 40 lat. Ciągłości, która nie ogranicza się wyłącznie do utrzymania tytułu, ale do zachowania określonego profilu, zainteresowań i poziomu naukowego pisma. Wydaje się, że na tym polu „Studia...” są oryginalnym osiągnięciem, nie tylko polskim, ale także na całym obszarze Europy Środkowo-Wschodniej, gdzie nastąpiło załamanie dominacji sowieckiej na przełomie lat 80. i 90. ubiegłego wieku. Niewątpliwie pismo znane jest poza Polską i dociera do specjalistów zajmujących się problematyką Europy

¹ Zakład zmieniał kilkakrotnie swoją nazwę: w l. 1962–1968 nosił nazwę Zakładu Historii ZSRR i Europy Środkowej, potem Zakładu Historii Europejskich Krajów Socjalistycznych, Pracowni Historii Europy Środkowej i Wschodniej w ramach Zakładu Historii Powszechnej XIX i XX wieku, w końcu: Zakładu Dziejów Europy XIX i XX wieku. W ramach tego Zakładu działa równolegle Pracownia Dziejów Rosji i ZSRR.

Środkowej i Wschodniej. Świadectwem kontaktów „Studiów...” z zagranicą są także ukazujące się w nich publikacje historyków z różnych krajów. Niezależnie od tej współpracy dobrą rzeczą byłoby rozszerzenie kręgu czytelników pisma, zarówno w krajach naszego regionu, szczególnie w Rosji, jak również na Zachodzie Europy i w USA. Nie osiągnięto tego celu bez wydawania „Studiów...” także w języku angielskim, a przynajmniej ważniejszych tekstów. Również powinno się zadbać o odpowiedni kolportaż pisma na świecie. Może z czasem znajdą się fundusze na realizację tych i innych projektów związanych ze „Studiami...”. Na zakończenie swojej wypowiedzi prof. Kisielewski zaproponował zmianę tytułu pisma ze „Studiów z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej” na „Studia z Dziejów Europy Środkowo-Wschodniej i Rosji”, uzasadniając ten krok ewolucją sytuacji politycznej naszego regionu na przełomie XX i XXI w., z jednoczesną zmianą zainteresowań i potrzeb współczesnych badań historycznych².

Prof. Piotr Łossowski, redaktor „Studiów...”, przypomniał, że związany jest z pismem od samego początku, najpierw jako sekretarz redakcji w l. 1965–1983, następnie jako redaktor od 1983 r. Wspomniał również o założycielu rocznika, Rafale Gerberze, dzięki któremu nie tylko zaczęto publikację „Studiów...”, ale powołano też do życia w 1962 r. nowy zakład w Instytucie Historii PAN (Zakład Historii ZSRR i Europy Środkowej) i w ogóle podjęto badania nad tematyką, która dotychczas nie była tu podejmowana. Zainteresowania nowego zespołu miały obejmować dzieje Rosji i ZSRR od poł. XIX w. do poł. XX w., Europy Środkowo-Wschodniej: Czechosłowacji, Węgier, Rumunii, Bułgarii, Albanii i Jugosławii, Austrii oraz stosunki wymienionych państw z Niemcami. Jeżeli chodzi o sprawy polskie, ograniczono się do kwestii polskiej polityki zagranicznej. Dużo uwagi planowano skupić na studiach porównawczych. Początkowy program opublikowany w pierwszym roczniku „Studiów...” w 1965 r. uległ z czasem pewnym korektom, wzbogaceniu i rozszerzeniu, ale ogólne założenia zachowano w mocy. Rocznik przez swoje publikacje podjął wiele problemów dotychczas nieopracowanych, mało lub w ogóle nieznanymi w poważniejszych studiach. Szczególnie ważne były teksty poświęcone krajom nadbałtyckim, kwestii czeskiej, węgierskiej, sprawom bałkańskim i rosyjskim. W okresie PRL mimo oczywistych trudności i zmagañ cenzuralnych „Studia...”, będąc pismem niskonakładowym, rozchodzącym się w wąskim gronie specjalistów, mogły przemycać teksty, które w innych publikacjach nie miały możliwości się ukazania. Prof. Łossowski podkreślił, że pismo miało duże znaczenie dla środowisk naukowych pozostałych krajów obozu sowieckiego, gdyż polska cenzura była stosunkowo liberalna i w „Studiach...” drukowano artykuły i materiały, które nie mogły ukazać się w Pradze, Sofii czy w Wilnie. Prof. Łossowski wymienił również swoich współpracowników w „Studiach...”, oprócz Rafała Gerbera, o którym już mówił wcześniej, wspominał jeszcze prof. Janusza Żarnowskiego, wieloletniego redaktora pisma i kierownika zakładu, oraz sekretarzy: doc. Romualda Wojnę i doc. Elżbietę Znamierowską-Rakk, bez których redakcja i wydawanie rocznika nie byłoby możliwe.

Prof. Marek K. Kamiński dodał, że na zespół skupiony wokół „Studiów...” składali się zawsze, obok pracowników etatowych Zakładu Dziejów Europy XIX i XX wieku, także licznie reprezentowani stali i doraźni współpracownicy i sympatycy z różnych instytucji naukowych i zagranicznych. Nigdy nie brakowało też doktorantów, przygotowujących swoje rozprawy pod kierunkiem członków zespołu. Ważną funkcję pełnił Zakład w okresie stanu wojennego po grudniu 1981 r., kiedy stał się azylem dla osób prześladowanych. Wracając do dziejów „Studiów...”, podkreślił znaczenie Zakładu i jego zebrań naukowych we współredagowaniu rocznika. Jednocześnie zwrócił uwagę, że w „Studiach...” ukazało się wiele bardzo ważnych tekstów, których z przyczyn politycznych i ideologicznych nie wydrukowały inne pisma naukowe. Równie cennym walorem rocznika są liczne recenzje, często bardzo krytyczne i ostre, odważnie punktujące braki omawianych prac.

Doc. Elżbieta Znamierowska-Rakk scharakteryzowała ostatnie kilkanaście lat dziejów „Studiów...”, mówiąc o zmianach w składzie redakcji, zmianie wydawnictwa (z wrocławskiego

² W swojej wypowiedzi prof. Kisielewski nawiązywał również do artykułu *Pismo z dobrą przyszłością*, który opublikował w: *Studia z Dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej* (I–XL). Przewodnik bibliograficzny, oprac. Daniel Boćkowski, Warszawa 2005, s. 9–13.

Ossolineum na Wydawnictwo Naukowe Semper w Warszawie), objętości i struktury rocznika. „Studia...” od t. 27 przyjęły nowy tytuł, o czym już była mowa. Uległo rozszerzeniu kolegium redakcyjne. Doszli nowi autorzy z różnych ośrodków krajowych i zagranicznych (prof. prof. Jerzy Kłoczowski z Lublina i Witold Szulc z Poznania). Zwiększyła się również o 50% objętość, z 20 do 30 arkuszy wydawniczych. W piśmie przybyły nowe rubryki, np. polemiki i dyskusje. Zaczęto też wydawać tomy jubileuszowe, poświęcone zasłużonym współpracownikom Zakładu i „Studiów...” (np. prof. Piotrowi Wandyczowi, prof. Wiesławowi Balcerakowi, doc. Romualdowi Wojnie, dr. Aleksandrowi Achmatowiczowi i dr. Henrykowi Bułhakowi). W ostatnich rocznikach wprowadzono krótkie notki biograficzne o autorach, a także zamieszcza się w internecie streszczenia w języku angielskim tekstów drukowanych w „Studiach...”.

Prof. Janusz Żarnowski przypomniał, że został powołany na stanowisko kierownika Zakładu Historii ZSRR i Europy Środkowej i redaktora „Studiów...” w 1966 r., kiedy placówce groziło rozwiązanie z braku samodzielnych pracowników. Dzięki decyzji prof. Tadeusza Manteuffla, ówczesnego dyrektora Instytutu Historii, Zakład przetrwał, razem z nim jego rocznik naukowy. Dużym osiągnięciem jest to, iż „Studia...” tak długo się ukazują i trwale zapisały się w naszej tradycji naukowej. Jednocześnie są ogniwem łączącym nasz kraj z innymi państwami regionu. Oby ta nić współpracy rozwinięta przez grupę historyków z różnych państw Europy Środkowej i Wschodniej okazała się na tyle mocna, żeby nie mogła powtórzyć się sytuacja, w jakiej Polska znalazła się w 1939 r. — dodał na końcu prof. Żarnowski.

Dr Andrzej Koryn przedstawił zebrany przygotowany i wydany specjalnie z okazji jubileuszu „Studiów...” *Przewodnik bibliograficzny* po 40 tomach rocznika³. Następnie wręczył to wydawnictwo prof. Piotrowi Łossowskiemu, dołączając *Bibliografię prac* Profesora, opublikowaną przez Instytut Historii PAN z okazji osiemdziesięciolecia urodzin redaktora „Studiów...”⁴. Ofiarował mu także pierwszy egzemplarz świeżo wydanej w Instytucie najnowszej książki Profesora, napisanej przy współudziale dr. Broniusa Makauskasa, *Kraje bałtyckie w latach przełomu 1939–1944* (Warszawa 2005).

Po części oficjalnej wszyscy zebrani przeszli do Sali im. Tadeusza Kościuszki na lampkę wina.

Tadeusz Epsztajn

GARŚĆ WSPOMNIENIŃ O GENEZIE, POWSTANIU I PIERWSZYCH NUMERACH „STUDIÓW”

Początki „Studiów” wiążą się nierozzerwalnie z utworzeniem w 1962 roku w Instytucie Historii PAN Zakładu Dziejów ZSRR i Europy Środkowej. Powstanie tej komórki badawczej nasunęło potrzebę powołania periodycznego wydawnictwa, na którego łamach można by było publikować materiały dotyczące wyodrębniającej się problematyki dziejów Rosji i Europy Środkowo-Wschodniej.

Starania w tej sprawie podjął kierownik Zakładu prof. dr Rafał Gerber. Wystąpił ze stosownymi pismami do władz Akademii, uzyskał także poparcie kierownictwa Instytutu Historii. Jednakże upłynęły dwa lata zanim w 1964 roku udało się załatwić wszystkie formalności i uzyskać zgodę (a także fundusze) na wydawanie rocznika, który otrzymał nazwę „Studia z Dziejów ZSRR i Europy Środkowej”.

Redaktorem „Studiów” został profesor Gerber, a w skład Komitetu Redakcyjnego weszli profesorowie: Henryk Batowski, Ludwik Bazyłow, Józef Dutkiewicz, Kazimierz Piwarski i Mieczysław Żywczyński. Ja zostałem powołany na sekretarza redakcji.

³ „Studia z Dziejów Rosji...”

⁴ *Bibliografia prac profesora Piotra Łossowskiego za lata 1955–2005*, zestawiała Aleksandra J. Leinwand, Warszawa 2005.

Sporo wysiłku i dyskusji pochłonęło określenie celów i zakresu tematycznego tworzonego pisma. Tym bardziej że opracowując ten program, konkretyzowano jednocześnie zadanie i pole badawcze samego Zakładu.

Ustalenie zakresu chronologicznego nie było zbyt trudne. Wszyscy godzili się, że najlepiej przyjąć, z niewielkimi czasem niezbędnymi odstępstwami, okres stu lat od połowy XIX do połowy XX wieku. Praktycznie w dacie końcowej chodziło o 1945 rok, zakończenie II wojny światowej. Od tej zamykającej cezurę istniał wówczas dystans niespełna dwudziestu lat.

GORZEJ było z określeniem przestrzeni geograficznej, którą zamierzano się zajmować. Jeśli chodziło o historię ZSRR (Rosji), to sprawa była jasna. Musiano brać pod uwagę aktualnie obowiązujące granice Związku Radzieckiego, a więc także tereny azjatyckie. Była to zasada, od której nie można było odstąpić.

Inaczej wyglądała sprawa z Europą Środkową. Tradycyjnie zwykło się przyjmować, że należą do niej także Niemcy. Tu jednak chciano odejść od tej reguły. Przede wszystkim dlatego, iż problematyką niemiecką, tematyką stosunków polsko-niemieckich, zajmowało się już sporo ośrodków w kraju, z poznańskim Instytutem Zachodnim na czele. Chcąc uniknąć dublowania się, przyjęto, iż historia Niemiec jako taka nie będzie przedmiotem zainteresowania „Studiów”. Odmienne jednak stosunki Niemiec z innymi krajami Europy Środkowej i z Rosją. Cała ta obszerna problematyka wzięta została pod uwagę.

I tak ogólnie biorąc, poza historią ZSRR uwzględniono dzieje Rumunii, Węgier, Czechosłowacji, także Austrii oraz krajów bałkańskich z wyjątkiem Grecji. Ten ostatni wzgląd był mało uzasadniony. O Finlandii w założeniach redakcji nie było mowy. W praktyce kraj ten stał się jednak przedmiotem zainteresowania. Poświęcono mu kilka artykułów jako byłej części imperium rosyjskiego.

I wreszcie historia samej Polski. Podobnie jak dzieje Niemiec nie była ona brana pod uwagę. Natomiast jak najbardziej uwzględniane były stosunki Polski z jej sąsiadami w Europie Środkowo-Wschodniej. W praktyce z historią Polski różnie jednak bywało. Redakcja spotykała się z częstymi ofertami autorów, którzy proponowali różne tematy z jej zakresu, często bardzo atrakcyjne merytorycznie. Jednak zwyciężało najczęściej przestrzeganie zasady, ażeby tematy dotyczące wewnętrznej historii Polski nie były w „Studiach” drukowane. Natomiast bardziej elastycznie traktowano teksty dotyczące polskiej polityki zagranicznej.

Ogólnie biorąc, udało się przez cały czas utrzymać profil tematyczny „Studiów”, który podkreślał ich odrębne i niepowtarzalne zainteresowania. Wyróżnialiśmy się pod tym względem wśród sporego grona periodyków historycznych.

Stałą troską redakcji była dbałość o wysoki poziom merytoryczny wydawnictwa. Staraliśmy się uzyskać to przede wszystkim przez przyciągnięcie odpowiednich autorów. „Studia” były organem Zakładu, a więc jego pracownicy mieli bezwzględne pierwszeństwo. Poza tym jednak utrzymywaliśmy kontakty z licznym gronem badaczy krajowych, którzy zajmowali się interesującą nas tematyką. Duży był także udział autorów zagranicznych — z Czechosłowacji, Węgier, Bułgarii, ZSRR, w tym z Litwy i Łotwy.

Zamieszczonych zostało w „Studiach” bardzo dużo źródłowych i jak na owe czasy odkrywczych artykułów, które znacznie wzbogaciły wiedzę o historii krajów naszego regionu. Staraliśmy się udowodnić, iż nawet w trudnych warunkach można sporo osiągnąć.

Przez wiele kolejnych lat, aż po rok 1989, istniały problemy z cenzurą. Usiłowaliśmy ją obchodzić i przezwyciężać na różne sposoby. Jednym z nich była ucieczka w szczegółowe, trudne tematy, o których cenzorzy nie mieli pojęcia, a przepisy, jakimi się kierowali, nie mówiły, jakich ograniczeń trzymać się mają w obcych regionach. Rezultat był taki, iż w „Studiach” udało się wydrukować wiele artykułów, które np. w Czechosłowacji czy Litwie nie miałyby żadnych szans na opublikowanie. Taka właśnie możliwość przyciągała autorów z sąsiednich krajów, tym bardziej że u nich drukowanie w „bratniej Polsce Ludowej” nie było zabronione.

Czołowe miejsce w każdym numerze zajmowały artykuły. Ich optymalna wielkość określona została na 1–1,5 arkusza. Znalazły się także artykuły nieco dłuższe. Natomiast redakcja stanowczo przeciwstawiała się drukowaniu materiałów zbyt długich — trzy i więcej arkuszowych. W paru wypadkach, gdy nie można było tego uniknąć, drukowaliśmy takie materiały podzielone na części.

Dość istotnym uzupełnieniem artykułów były materiały, przez które rozumieliśmy rozprawy bardziej szczegółowe, faktograficzne, przyczynkarskie. Na ogół nie zajmowały one zbyt dużo miejsca.

Bardzo ważnym działem były od samego początku recenzje. Redakcja zwracała wiele uwagi na to, ażeby omówić i zaprezentować czytelnikom nowe, ważniejsze pozycje zagraniczne. Było to trudne zadanie, gdyż napływ książek z zagranicy był niewielki. Dużo tytułów było prawdziwymi unikatami. Brakowi książek staraliśmy się zaradzić przez wymianę oraz wykorzystując bezpośrednie kontakty z autorami, którym zależało na tym, ażeby ich prace zostały zrecenzowane w Polsce. Wielką pomocą w zdobywaniu nowych książek służyła także Biblioteka Instytutu Historii PAN. W tym samym dziale staraliśmy się drukować także obszerniejsze artykuły recenzyjne, jak również przeglądy czasopism.

Potrzeba informacji bibliograficznej była wówczas tak duża, że redakcja umieszczać zaczęła również krótkie noty recenzyjne. Można ich było pomieścić w każdym numerze większą liczbę. Inicjatywa ta okazała się bardzo użyteczna i notki informacyjne czytane były z dużym zainteresowaniem. Zaprzestaliśmy umieszczania notek wraz z rozwojem nowych nośników informacji, przede wszystkim internetu.

Publikowaliśmy także ciekawe dokumenty. Chociaż dział ten nie był specjalnie rozbudowany, to jednak w sumie udało się wydrukować sporo ważnych i nieznanych materiałów, które okazały się przydatne w pracy historyków Europy Środkowo-Wschodniej.

Od tomu III wprowadzony został dział „Życie naukowe”. Początkowo znajdowały się w nim sprawozdania z dyskusji i konferencji, później od numeru IV zjawily się zapisy zebrań naukowych Zakładu, które stały się jego bardzo ważną kroniką.

Nie zabrakło też, rzecz oczywista, listów do redakcji.

W sumie zawartość „Studiów” już od pierwszych numerów była typowa dla tego rodzaju czasopism. Wypełniała ją wszakże oryginalna treść, dotycząca krajów Europy Środkowej i Rosji. I z tego punktu widzenia stały się one wydawnictwem unikatowym.

Obok treści ważna była także i forma. I w tej właśnie dziedzinie duże zasługi położyły redaktorki pisma. Przez szereg kolejnych lat „Studia” wydawało Ossolineum we Wrocławiu. Redagowały je panie Anna Lergeterporer-Jakimow i Stefania Słowikowa. Czyniły to w sposób nadzwyczaj staranny. Oddając w ich ręce kolejne tomy, mogliśmy mieć pewność, że wszystko zostanie dopilnowane i wypadnie należycie.

Piotr Łossowski

KONFERENCJA „PROCESY INTEGRACYJNE I TOŻSAMOŚĆ NARODOWA W EUROPIE ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ NA PRZESTRZENI DZIEJÓW”

(Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk — Mazowiecka Wyższa Szkoła
Humanistyczno-Pedagogiczna, Warszawa—Łowicz, 12–13 XII 2005)

W dniach 12 i 13 grudnia 2005 r. w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk oraz Mazowieckiej Wyższej Szkole Humanistyczno-Pedagogicznej (dalej — MWSHP) w Łowiczu toczyły się obrady konferencji międzynarodowej, zorganizowanej przez Polsko-Bułgarską Komisję Historyczną (dalej — PBKH), na temat „Procesy integracyjne i tożsamość narodowa w Europie Środkowo-Wschodniej na przestrzeni dziejów”.

Obrady pierwszego dnia konferencji przebiegały w Sali Senatu MWSHP. Otworzył je J. M. Rektor MWSHP, prof. dr hab. Wiesław Balcerak, który powitał serdecznie zebranych, wyrażając nadzieję, że kierowana przez niego uczelnia — tak jak dotychczas — będzie stanowiła nadal czynnik wspierający prace PBKH. Następnie głos zabrał prof. dr hab. Stanisław Bylina, dyrektor Instytutu Historii PAN, który dał wyraz przekonaniu, że rozpoczynająca się konferencja będzie stanowiła

cenny wkład do wspólnych badań historyków polskich i bułgarskich, a jednocześnie kolejny wyraz zacieśniania współpracy naukowej IH PAN i MWSHP. Z kolei wystąpiła doc. dr hab. Elżbieta Znamierowska-Rakk, przewodnicząca części polskiej PBKH, która po powitaniu zebranych (a zwłaszcza członków delegacji bułgarskiej) przypominała, że konferencja została zorganizowana w ramach 23. spotkania PBKH, funkcjonującej już od 1972 r. (a zatem, z niewielkimi przerwami — od 33 lat). W tym okresie odbywały się wspólne konferencje naukowe, dotyczące różnych aspektów badań historycznych, ukazywały się, zarówno w Polsce, jak i w Bułgarii, publikacje materiałów konferencyjnych. Dzięki tej współpracy między historykami polskimi i bułgarskimi ustanowione zostały regularne kontakty naukowe i również towarzyskie. Na koniec E. Znamierowska-Rakk poinformowała o zgonie dwóch spośród referentów niniejszej konferencji, mianowicie dr. Zbigniewa Klejna (15 II 2005) oraz prof. dr. hab. Tadeusza Wasilewskiego (9 XI 2005). Zebrani uczcili pamięć tych osób minutą ciszy.

Przewodnictwo obrad I posiedzenia konferencji objął prof. dr Agop Garabedian — dyrektor Instytutu Bałkanistyki Bułgarskiej Akademii Nauk, a zarazem przewodniczący bułgarskiej części PBKH. Jako pierwszy wystąpił prof. Stanisław Bylina, który zaprezentował sylwetkę prof. Tadeusza Wasilewskiego jako historyka średniowiecznej Bułgarii. Mówca podkreślił, że dzieje Bułgarii w średniowieczu stanowiły bardzo istotną problematykę w jego badaniach naukowych. Na ten temat rozpoczął on studia w latach 60., pierwotnie koncentrując się na Bizancjum, następnie na relacjach Cesarstwa z krajami bałkańskimi, wreszcie — dziejach samej Bułgarii. W wydanej w 1972 r. monografii, zatytułowanej *Bizancjum i Słowianie w IX wieku. Studia z dziejów stosunków politycznych i kulturalnych* (stanowiącej podstawę habilitacji prof. Tadeusza Wasilewskiego), Autor skupił się na problematyce stosunków bizantyńsko-bułgarskich. Referent zwrócił uwagę na fakt, że Profesor był doskonale przygotowany merytorycznie do tego rodzaju badań; znał język grecki i staro-cerkiewno-słowiański, a przy tym cechowała Go niezwykła pasja badawcza. Jego publikacje naukowe są świadectwem nie tylko talentu i ogromnej erudycji, ale także umiejętności komparatystycznego ujmowania analizowanych problemów historycznych. Nawiązując do bogatego dorobku Profesora, S. Bylina przypomniał również wydaną po raz pierwszy w Polsce w 1970 r. syntezę historii Bułgarii, w której widać olbrzymi twórczy wkład Autora. Kończąc, referent stwierdził, że dorobek badawczy prof. Wasilewskiego będzie z pewnością trwale obecny w historiografii polskiej i bułgarskiej.

Kolejny referat, wygłoszony przez dr Rumianę Komsałową, poświęcony był „Procesom zjednoczeniowym w Europie Południowo-Wschodniej w średniowieczu i bałkańskiej elicie politycznej”. Referentka podkreśliła, że w kontekście omawianego tematu ważnym wydarzeniem była chrystianizacja Bułgarii dokonana za panowania chana Borysa, który po konwersji na chrześcijaństwo przybrał chrzestne imię Michał. Istotną rolę w Bułgarii odgrywał również kult świętych patronalnych. R. Komsałowa przywołała w tym kontekście kanonizację Borysa-Michała i Stefana Nemanji, wielkiego żupana Serbii.

Następnie głos zabrał mgr Grzegorz Rostkowski, przedstawiając temat: „Kulty najważniejszych świętych bizantyńskich i ruskich jako czynnik integrujący ziemie ruskie (do najazdów mongolskich)”. Problematyka referatu dotyczyła tych przejawów kultu najważniejszych świętych bizantyńskich i ruskich, które — w opinii Autora — można uznać za czynnik sprzyjający integracji ziem Rusi Kijowskiej od konwersji Włodzimierza I-Bazylego na chrześcijaństwo do najazdów mongolskich. Referent podkreślił, że na Rusi okresu przedmongolskiego kulty najpopularniejszych świętych bizantyńskich — Mikołaja, Jerzego, Michała Archaniola, Teodora oraz Demetriosa, a także ruskich — Borysa i Gleba, były (lub też mogły być) elementem integrującym ziemie ruskie.

W trakcie dyskusji, która odbyła się po wygłoszeniu wspomnianych referatów, doc. E. Znamierowska-Rakk, nawiązując do tematu konferencji i referatu mgr. Rostkowskiego, wskazała na płynność i umowność zasięgu terytorialnego pojęcia „Europa Środkowo-Wschodnia”.

Po przekazaniu przewodnictwa obrad prof. dr hab. Irenie Stawowy-Kawce, głos zabrała doc. Ekaterina Weczewa, prezentując referat pt. „Idea jedności chrześcijańskiej i świadomość narodowa bułgarskich katolików w XVII w.”. Autorka, analizując idee wysuwane w XVII w. przez wybitnych bułgarskich działaczy katolickich, podkreśliła, że w omawianym okresie koncentrowali się oni głównie na osiągnięciu religijnego i politycznego wyzwolenia Bułgarii z niewoli osmańskiej.

Zdaniem referentki, ważnymi etapami w procesie kształtowania się idei narodowej były postulaty: niezależnego Kościoła, wprowadzenia języka ojczystego w Kościele i oświacie, wreszcie — wyzwolenia politycznego.

Z kolei prof. dr hab. Mieczysław Tanty wygłosił referat poświęcony „Integrowaniu Słowian w oparciu o wspólnotę języka w zamysłach i działaniu panslawistów rosyjskich w XIX w.” Autor stwierdził, że głównym celem panslawistów rosyjskich w tym kontekście miało być nauczanie języka rosyjskiego jako języka ogólnosłowiańskiego. Zaznaczył również, że panslawiści rosyjscy uważali Polaków za wojujących katolików i wrogów Rosji.

Następny referent, dr Dariusz Matelski, przedstawił temat „Tożsamość narodowa i procesy integracyjne Serbołużyczan w Rzeszy Niemieckiej od średniowiecza do współczesności”. Głównie skoncentrował się na omówieniu czynników podtrzymujących tożsamość Serbołużyczan.

W trakcie ożywionej dyskusji duże zainteresowanie wzbudziło wystąpienie dr. Matelskiego. Odpowiadając na szereg zadanych pytań, referent stwierdził m.in., że stosunek Serbołużyczan do panslawizmu był negatywny. Ponadto poinformował, że w Republice Federalnej Niemiec istnieją obecnie jedynie dwie „narodowości terytorialne” — są nimi Fryzowie i Serbołużyczanie, jednak żadna z nich nie posiada autonomii. Obowiązuje natomiast przyjęta w 1948 r. ustawa o autonomii języka serbołużyckiego. D. Matelski przypomniał też, że do 1990 r. istniejący w Poznaniu Instytut Zachodni współpracował z Instytutem Serbołużyckim w Budziszyńcu.

W poobiedniej części konferencji dr Wojciech Szczepański zaprezentował referat dotyczący „Specyfiki albańskiego procesu narodotwórczego w drugiej połowie XIX i na początku XX w.”. Autor stwierdził, że narodowa jedność Albańczyków musiała być zbudowana na płaszczyźnie arelijijnej. Ważna w tym kontekście była m.in. pamięć o Skanderbegu, walczącym z Turkami w XV w. Konkludując, referent podkreślił, że w albańskim procesie narodotwórczym odegrali ważną rolę zarówno sami Albańczycy, jak i zewnątrzni sprzymierzeńcy.

Z kolei dr Andrzej Essen wygłosił referat zatytułowany „Mała Ententa a Bułgaria”. Autor skupił uwagę na polityce dyplomacji czechosłowackiej wobec Bułgarii, akcentując jednak fakt, że głównym przedmiotem zainteresowania dyplomacji praskiej były sprawy środkowoeuropejskie. Referent stwierdził, że Edvard Beneš radził Bułgarii, aby pogodziła się z rozwiązaniami traktatowymi, choć w dużej mierze były dla niej niekorzystne.

Ostatni referat przedstawiony w pierwszym dniu konferencji, autorstwa prof. Ireny Stawowy-Kawki, to: „Macedońskie idee wspólnotowe — Metodija Šatorov-Šarlo — 1897–1944”. Referentka podkreśliła, że postać Metodiji Šatorova-Šarlo do dziś budzi kontrowersje w Macedonii. Zaznaczyła również z naciskiem, że przechowywane w archiwum w Macedonii ankiety i biogramy, pisane jego ręką, podkreślają macedoński charakter narodowy tego działacza. Šatorov-Šarlo krytykował przyłączenie Macedonii do Bułgarii, opowiadając się zawsze za utworzeniem sowieckiej Macedonii — stwierdziła referentka.

W dyskusji, która rozpoczęła się po wygłoszeniu wspomnianego referatu, głos zabrał jako pierwszy prof. M. Tanty, podkreślając wagę faktu, że w trakcie obrad konferencji poruszono problemy związane z narodami mniejszymi. Z kolei dr W. Szczepański przypomniał, że powstanie państwowości albańskiej w 1912 r. poprzedzone było albańską akcją dyplomatyczną. Prof. I. Stawowy-Kawka zwróciła uwagę na fakt, że do dziś aktualne jest pytanie o obszar, zasięg terytorialny, jaki mamy na myśli, posługując się określeniami: „kolebka albańska” i „ziemie albańskie”. Natomiast mgr Jarosław Rosochacki, Konsul Honorowy Albanii w Poznaniu, zapytał, które tereny były faktycznie zamieszkałe przez Albańczyków. Dr W. Szczepański zaznaczył, że w swoim referacie posługiwał się określeniem „ziemie albańskie” w różnych znaczeniach, a mówiąc o „kolebce albańskiej”, miał na myśli kolebkę średniowieczną, stanowiącą część dzisiejszej Albanii. Z kolei dr R. Komsałowa, nawiązując do referatu prof. Stawowy-Kawki, zaakcentowała, że „Macedończyk” to określenie bardziej geograficzne, terytorialne niż etniczne, pytając równocześnie o źródła, z których pochodzą dane na temat M. Šatorova-Šarlo. Prof. I. Stawowy-Kawka odpowiedziała, że istnieją m.in. dokumenty Kominternu na ten temat, sporządzone w języku rosyjskim. Zdaniem prof. A. Garabedyana dla komunistów ważna była walka społeczna, a nie etniczna. Komunistyczna Partia Bułgarii — według niego — opowiadała się przeciwko narodowym interesom Bułgarów. W opinii prof. dr hab. Iskry Baewej, Šatorov-Šarlo miał jednak bułgarską świadomość narodową.

Prof. I. Stawowy-Kawka optowała natomiast za poglądem, że działacz ten był macedońskim komunistą.

Obrazy drugiego dnia konferencji toczyły się w Sali Kościuszkowskiej Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk. Pierwszym referentem był dr Daniel Boćkowski, który przedstawił temat „Polityka państwa radzieckiego wobec ludności białoruskiej na północno-wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej w okresie II wojny światowej”. Autor stwierdził, że początkowo działania władz radzieckich, podejmowane na wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej zajętych po 17 września 1939 r., mogły spotkać się z pozytywnym odbiorem ludności białoruskiej. Białorusini byli przydatni ZSRR w celu rozbicia struktur państwa polskiego. Nie można jednak, jak wskazał referent, mówić o probiałoruskiej polityce Kremla, gdyż dążono do całkowitej sowietyzacji owych ziem. Natomiast od lata 1940 r. widoczne jest dążenie władz radzieckich do wygrywania konfliktów między narodami zamieszkującymi wymienione terytoria.

Z kolei doc. E. Znamierowska-Rakk zaprezentowała referat zatytułowany „Stalin wobec koncepcji federacji Słowian południowych w latach 1944–1948”. Stwierdziła, że Stalin był w gruncie rzeczy przeciwnikiem wszelkich federacji, w tym również południowosłowiańskiej, prowadził jednak działania maskujące jego rzeczywiste poglądy i zamiary. Wspólne państwo południowosłowiańskie, podporządkowane Związkowi Sowieckiemu, miało obejmować komunistyczne kraje: Jugosławię, Albanie oraz Bułgarię. Jednakże, wskutek kolizji interesów Belgradu i Moskwy, w marcu 1948 r. Jugosławia odrzuciła koncepcję związku państwowego z Bułgarią.

W swoim wystąpieniu prof. dr hab. Witold Szulca zajął się „Czynnikami integrującymi i dezintegrującymi gospodarkę Jugosławii w latach międzywojennych”. Państwo to stanęło w obliczu konieczności konsolidacji gospodarki, komunikacji etc. różnych krain wchodzących w skład Jugosławii — stwierdził referent. W okresie międzywojennym dokonano unifikacji pieniądza obiegowego, a także unifikacji transportu. Od lutego 1919 r. do 1939 r. przeprowadzono też reformę rolną. W opinii Autora, w omawianym okresie różnice gospodarcze występujące na ziemiach wchodzących w skład Jugosławii zostały w pewnym stopniu zniwelowane.

W dyskusji zabrała głos m.in. doc. E. Znamierowska-Rakk, która zainteresowała się, czy w posiadanych przez prof. Szulca materiałach można dostrzec jakiś wątek polski, dotyczący m.in. budowy dróg tranzytowych przechodzących przez obszar Jugosławii. Prof. W. Szulca, stwierdziwszy, że w tym momencie nie może podać informacji na ten temat, zaznaczył, że stosowne materiały znajdują się w zbiorach archiwum w Belgradzie. Z kolei dr W. Szczepański zapytał, jak na dalsze losy ludności albańskiej i tureckiej wpłynęły wyłączenia ich przedstawicieli, dokonywane w Kosowie, Metochii i Macedonii. Prof. W. Szulca stwierdził, że w okresie międzywojennym w Jugosławii pozostawało niewiele ludności tureckiej, liczba Albańczyków wynosiła natomiast około 450 tysięcy.

Prof. Iskra Baewa wygłosiła referat zatytułowany „Lata sześćdziesiąte — kryzys tożsamości narodowej w Europie Wschodniej”, w którym m.in. zaznaczyła, że w tym czasie nastąpiło wyraźne odrodzenie tendencji separatystycznych w państwach bloku sowieckiego.

Z kolei prof. A. Garabedian skoncentrował się na problematyce tożsamości etnicznej w państwach Europy Południowo-Wschodniej w latach dziewięćdziesiątych XX w. Stwierdził, że na wspomnianych obszarach swoją obecność zaznaczyły tendencje separatystyczne mniejszości narodowych, wybuchły krwawe wojny, m.in. w Mołdawii i Kosowie, formowały się również nowe etnosy w Bośni. Widoczne jest powstanie nowych świadomości narodowych. W latach dziewięćdziesiątych poszczególne państwa, rezygnując z dążeń do zmian terytorialnych, popierały działania na rzecz ochrony kultury danych mniejszości narodowych za granicą.

Ostatni referat wygłoszony w trakcie konferencji przedstawił dr Jędrzej Paszkiewicz, mówiąc o „Problemie integracji Serbów powracających do Chorwacji ze społeczeństwem i strukturami państwa chorwackiego (1995–2004)”. Autor zaznaczył, że sytuacja Serbów mieszkających w Chorwacji jest z kilku powodów szczególna. W latach dziewięćdziesiątych ludność chorwacka i serbska skupiła się wokół przywódców, głoszących hasła nacjonalistyczne, a nawet szowinistyczne. Większość serbskich uchodźców nie jest zainteresowana powrotem do Chorwacji. Od stycznia 2001 r. nastąpiła rewizja polityki rządów chorwackich wobec mniejszości narodowych, natomiast od grudnia 2003 r. w parlamencie zaznaczyło się zbliżenie polityczne między Chorwacką Wspólnotą

Demokratyczną (HDZ) a partią serbską. Referent stwierdził, że w ostatnich latach widoczna jest stopniowa poprawa relacji między Chorwatami a Serbami, jednak integracja tych drugich ze społeczeństwem i strukturami państwa chorwackiego jest ciągle bardzo trudna.

W trakcie dyskusji głos zabrał prof. dr hab. Janusz Żarnowski, który wyraził opinię, że w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych nastąpiło odejście elit partii komunistycznych bloku sowieckiego od ideologii marksistowsko-leninowskiej, pojawiły się natomiast w tych kręgach tendencje nacjonalistyczne. Do władzy w poszczególnych partiach doszli działacze młodego pokolenia. Prof. I. Baewa zgodziła się ze wspomnianymi poglądami. Z kolei doc. E. Znamierowska-Rakk wyraziła uznanie dla referatu prof. I. Baewej, zwracając jednocześnie uwagę na ewolucję poglądów Todora Živkova w sprawach narodowych. Natomiast prof. A. Garabedian i dr W. Szczepański wypowiadali się na temat problemu Kosowa.

Podsumowując obrady, doc. E. Znamierowska-Rakk stwierdziła, że problematyka konferencji nawiązywała do poprzedniej sesji, która odbyła się w Sofii w 2003 r. Dwa główne zagadnienia obecnej konferencji to integracja i tożsamość narodowa. Większość referatów skupiła się na procesach integracyjnych, niektórzy koncentrowali swą uwagę zarówno na problemach integracji, jak i tożsamości narodowej, pozostali uczestnicy zainteresowani byli głównie kwestią tożsamości narodowej — wskazała mówczyni. Pole rozważań zaprezentowanych referatów było bardzo rozległe, obejmując pod względem geograficznym zarówno centralną część Europy Środkowo-Wschodniej, jak również obrzeża tego makroregionu. Wystąpienia dotyczyły zagadnień związanych z różnymi epokami, od wczesnego średniowiecza do czasów współczesnych. W konferencji wzięli udział badacze związani z różnymi instytucjami i ośrodkami naukowymi w Polsce (IH PAN, MWSHP, UAM, UJ) i w Bułgarii (Uniwersytet Sofijski, Uniwersytet w Płowdiw, Instytut Bałkanistyki i Instytut Historii Bułgarskiej Akademii Nauk). Kończąc swe wystąpienie, doc. E. Znamierowska-Rakk zapowiedziała, że materiały obecnej konferencji zostaną opublikowane nakładem Instytutu Historii PAN.

Grzegorz Rostkowski

DRUGI KONGRES HISTORYKÓW CHORWACKICH (Puła 29 IX–3 X 2004)

W dniach 29 IX–3 X 2004 r. w Puli (Chorwacja) odbył się, pod hasłem „Chorwacja i Europa — integracja w dziejach”, Drugi Kongres Historyków Chorwackich.

Głównym organizatorem Kongresu był Chorwacki Narodowy Komitet Nauk Historycznych (HNOPZ)¹ oraz działający w Puli Wydział Humanistyczny Uniwersytetu w Rijece. Zjazd ten odbywał się pod patronatem prezydenta Stjepana Mesicia oraz Ministerstwa Integracji Europejskiej.

Plenarne obrady Kongresu odbywały się w auli Hotelu Brioni, gdzie była zakwaterowana większość jej uczestników. Pierwszy dzień Kongresu rozpoczął się w godzinach popołudniowych rejestracją uczestników oraz posiedzeniem Okrągłego stołu, na którym to starano się podsumować dorobek chorwackiej historiografii. Każdy z uczestników został zaopatrzony w pięknie wydany *Program i Księgę streszczeń referatów*.

Dnia następnego, 30 września, uroczystego otwarcia Kongresu dokonał prezes HNOPZ prof. dr Neven Budak. W uroczystości tej brali również udział przedstawiciele najwyższych i samorządowych władz Republiki Chorwacji. Neven Budak w swoim wystąpieniu inauguracyjnym nakreślił obecne i przyszłe cele chorwackiej historiografii. Prezes HNOPZ odniósł się również do Pierwszego Kongresu Historyków Chorwackich, który odbył się w Zagrzebiu w 1999 roku. Podkreślił

¹ Więcej informacji na temat HNOPZ można uzyskać na stronie internetowej: www.isp.hr/~hnoz/ (16.05.2006).

relatywnie młody charakter tego typu posiedzeń oraz przypomniał, że do roku 1991 historiografia chorwacka reprezentowana była jedynie w ramach Kongresów Historyków Jugosłowiańskich. Otwarcie towarzyszyła także promocja *Leksykonu HNOPZ*, zawierającego biografie i dorobek najwybitniejszych chorwackich historyków. Druga część posiedzenia poświęcona była obradom plenarnym, które rozpoczął dziekan Wydziału Humanistycznego (Pula) Uniwersytetu w Rijece prof. dr Robert Matijašić referatem *Historia starożytna ziem chorwackich w europejskich procesach integracyjnych*. Obrady robocze zakończyły się promocją działalności wydawniczej Chorwackiego Instytutu Historycznego. Działalność tę szczegółowo omówił dyrektor instytutu dr Milan Kruhek. Należy tutaj podkreślić, że Instytut Historyczny wydaje trzy periodyki: „Časopis za suvremenu povijest”, „Povijesni prilozi” (w wersji chorwackiej i angielskiej); „Scrinia slavonica”.

Pierwsza część trzeciego dnia Kongresu przeznaczona była na obrady plenarne. Natomiast w drugiej części posiedzenia, jak i czwartego dnia, obrady odbywały się w dziewiętnastu sekcjach: Historia Starożytna, Historia XX wieku, Dydaktyka Historii, Demografia, Kościół i Społeczeństwo, Mniejszości Narodowe, Parlamentaryzm, Historia Sportu, Historia Średniowiecza, Media i Formowanie Opinii Społecznej, Chorwaci na Emigracji, Militaryzm, Nacja i Nacjonalizm, Historia Kobiet, Historiografia, Historia Gospodarcza, Archiwistyka, Historia Prawa, Historia Nauki.

Obrady w sekcjach odbywały się w gmachu Wydziału Humanistycznego znajdującym się w centrum miasta Pula. W ramach obrad Kongresu zostało wygłoszonych kilkaset referatów, którym towarzyszyły liczne dyskusje i polemiki.

Walorem podkreślającym bardzo dobrą organizację Kongresu było to, że umożliwiono uczestnikom zwiedzenie zabytków i muzeów Puli. W ostatni dzień natomiast, 3 października, zostały zorganizowane do wyboru dwie wycieczki: wyjazd do serca Istrii oraz zwiedzanie Parku Narodowego „Brioni” (dawniej rezydencji Josipa Broza Tity).

Obok historyków chorwackich wywodzących się z różnych ośrodków z całej Chorwacji w Kongresie uczestniczyli również historycy z innych państw, m.in. z Niemiec, Austrii, Węgier i Polski. Piszący te słowa miał przyjemność wygłosić w języku chorwackim referat pt. *Tajne porozumienie Hotelu Lambert z Chorwacką Partią Narodową w świetle raportów Franciszka Zacha (1844)*.

Obradom Kongresu towarzyszyły wybory do Prezydium HNOPZ na nową kadencję. W ich wyniku swoje stanowiska, prezesa i wiceprezesa, utrzymali prof. dr Neven Budak oraz doc. dr Damir Agičić.

Piotr Żurek

POSIEDZENIA ZAKŁADU DZIEJÓW EUROPY XIX–XX W. W IH PAN (1 października 2004 – 30 września 2005)

2004	5 X	Związek Wyzwolenia Wilna i mit wileński w międzywojennej Litwie — ref. dr Krzysztof Buchowski
	12 X	Udział w sesji naukowej: „Polska i Rosja — problemy rozwoju państwowości (X–XX w.)”
	19 X	Kształtowanie się terytorium i struktury etnicznej III państwa bułgarskiego — ref. dr Zbigniew Klejn
	26 X	Ku upadkowi idei federacji Słowian południowych (styczeń–grudzień 1948 r.) — ref. doc. dr hab. Elżbieta Znamierowska-Rakk
	9 X	Stany Zjednoczone a Austria 1938–1945 — ref. dr Hanna Marczevska-Zagdańska
	16 XI	Omówienie książki: Piotr Eberhard, <i>Polska i jej granice</i> , Lublin 2004 — ref. doc. dr hab. Andrzej Nowak

- 23 XI Partyzancka codzienność na Litwie (1944–1953) — ref. dr Bronius Makauskas
- 30 XI Omówienie książki: A. Ju. Bachturina, *Okrainy Rossijskoj impierii. Gosudarstwiennojie uprawnienije i nacionalnaja politika w gody Pierwoj mirowoj wojny (1914–1917 gg.)*, Moskwa 2004 — ref. dr Aleksander Achmatowicz
- 7 XII Stany Zjednoczone a Polska (1939–1945) — ref. dr Ewa Cytowska-Siegris
- 14 XII Wnioski końcowe z rozprawy doktorskiej dotyczące stosunku Polski do wydarzeń rewolucji węgierskiej w 1956 r. — ref. mgr Andrzej Smoliński
- 2005 11 I Omówienie monografii Jana Němečka, *Od spojenectvi k roztrže. Vztahy československé a polske exilové reprezentance 1939–1945*, Praha 2003 — ref. prof. dr hab. Marek K. Kamiński
- 18 I Przedstawienie założeń pracy doktorskiej dotyczącej współpracy Reichswehry i Armii Czerwonej w latach 20. i na początku 30. XX w. — ref. mgr Jan Bańbor
- 25 I Ideologiczno-polityczne aspekty stosunków jugosłowiańsko-sowieckich w latach 1948–1958 — ref. doc. dr hab. Michał J. Zacharias
- 1 II Omówienie książki: Adam B. Ulam, *Understanding the Cold War. A Historian's Personal Reflections*, Charlottesville 2000 oraz Richard Pipes, *Żyłem. Wspomnienia niezależnego*, Warszawa 2004 — ref. doc. dr hab. Andrzej Nowak
- 8 II Omówienie książki: *Moskwa–Rim. Polityka i dyplomacja Kremlia 1920–1939. Sbornik dokumentow*, red. G. N. Sewostianow, Moskwa 2003 — ref. dr Henryk Bułhak
- 15 II Działania propagandy wojskowej w wojsku polskim na terenie Czechosłowacji w 1968 r. — ref. mgr Stefan Artymowski
- 22 II Omówienie monografii Andrzeja Kastorego, *Winston Spencer Churchill*, Warszawa 2004 — ref. mgr Antoni Bohdanowicz
- 1 III Omówienie najnowszych litewskich periodyków naukowych — ref. dr Bronius Makauskas
- 8 III Idea federacji Słowian południowych w polityce Bułgarii po II wojnie światowej. Wnioski końcowe — ref. doc. dr hab. Elżbieta Znamierowska-Rakk
- 15 III Stany Zjednoczone wobec zmian układu sił w Europie w 1937 r. — ref. dr Hanna Marczevska-Zagdańska
- 22 III Problemy mniejszości węgierskiej w Rumunii po II wojnie światowej (do 1989 r.) — ref. mgr Agnieszka Barszczewska
- 5 IV Omówienie książki Jana Pisulińskiego, *Nie tylko Petlura. Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1923*, Wrocław 2004 — ref. dr Henryk Bułhak
- 12 IV Omówienie monografii Piotra Gontarczyka, *Polska Partia Robotnicza. Droga do władzy 1941–1944*, Warszawa 2003 — ref. prof. dr hab. Marek K. Kamiński
- 19 IV Omówienie książki Beniamina Weisera, *Ryszard Kukliński. Życie ściśle tajne*, Warszawa 2005 — ref. mgr Jan Bańbor
- 26 IV Omówienie pracy zbiorowej: *Strany Baltii i Rossija: obszczestwa i gosudarstwa*, Moskwa 2002 — ref. prof. dr hab. Piotr Lossowski
- 10 V Omówienie książki: *(Re)Writing History. Historiography in Southeast Europe after Socialism*, red. Ulf Brunnbauer, Münster 2004 — ref. mgr Krzysztof M. Zalewski
- 17 V Wizerunek kobiety jako matki, pracownika i działaczki społecznej w świetle propagandy PRL w latach 1948–1956 — ref. Małgorzata Hajdo
- 24 V Omówienie książki Andrzeja Paczkowskiego, *Droga do „mniejszego zła”. Strategia i taktyka obozu władzy, lipiec 1980 – styczeń 1982*, Kraków 2002 — ref. mgr Andrzej Smoliński
- 31 V Tło akcji eksportu polskiego sprzętu wojskowego w okresie międzywojennym — ref. dr Marek P. Deszczyński

- 7 VI Przedstawienie założeń pracy doktorskiej dotyczącej działalności polskich misji wojskowych na Zachodzie w latach 1945–1948 — ref. mgr Stefan Artymowski
- 14 VI Przedstawienie założeń pracy doktorskiej dotyczącej polityki wschodniej Willy'ego Brandta — ref. mgr Małgorzata Hajdo
- 21 VI Omówienie książki Imre Molnára, *Zdradzony bohater János Esterházy 1901–1957*, Warszawa 2004 — ref. doc. dr hab. Maciej Kamiński
- 28 VI Omówienie książki Jurija Afanasjewa, *Groźna Rosja*, Warszawa 2005 — ref. dr Andrzej Koryn
- 6 IX Omówienie książki Mariusza Wołosa, *Francja–ZSRR. Stosunki polityczne w latach 1924–1932*, Toruń 2004 — ref. dr Małgorzata Gmurczyk-Wrońska
- 13 IX Nastroje i oczekiwania mieszkańców Białegostoku (lipiec 1944 – lipiec 1945) — ref. dr Daniel Boćkowski
- 20 IX Omówienie książki I.S. Jaźborowskiej, W.S. Parsadonowej, *Rossija i Polska. Syndrom wojny 1920 g. (1914–1918–1920–1987–2004)*, Moskwa 2005 — ref. doc. dr hab. Andrzej Nowak
- 27 IX Omówienie książki Grzegorza Zackiewicza, *Polska myśl polityczna wobec systemu radzieckiego 1918–1939*, Kraków 2004 — ref. dr Aleksandra Leinwand
(zestawiła E. Z.-R.)